

ВОЛИНЬ 1943

«Kyiv Independent» опублікувала статтю про нещодавнє поховання в Україні останків полковника Андрія Мельника, одного з лідерів Організації українських націоналістів (ОУН). Стаття по суті базувалася на фактах ексгумації та поховання лідера українських націоналістів. Полковник Мельник не мав жодного стосунку до Волині 1943 року. Проте, на завершення, редактори вирішили безпідставно та хіба зловмисно дозволити наступне: «Групи, пов'язані з Бандерою, ОУН та її військовим крилом, УПА, мають дещо суперечливу спадщину. Навесні та влітку 1943 року члени УПА вбили тисячі поляків по всій Волині в окупованій нацистами Польщі, території, яка зараз є частиною західної України. Після цього тисячі українців також були вбиті поляками у відповідь. Плохій оцінює, що кількість убитих українців може коливатися від 15 000 до 30 000, тоді як оцінки щодо польських жертв коливаються від 60 000 до 90 000».

Це виглядало як пережиток радянських часів, коли кожна можливість використовувалася радянцями, щоб очорнити визвольну боротьбу українських націоналістів. Чесно кажучи, я був дуже здивований. Зрештою, це було українське видання без жодних ознак упереджених уявлень чи зовнішнього впливу.

Я відповів «The Kyiv Independent» статтею, яку я вважав виваженою, що спростовує її твердження про Стефана Бандеру, Організацію українських націоналістів (ОУН) та Українську повстанську армію (УПА). Моя стаття не була опублікована.

Однак через продовження польського шовінізму та очевидну російську агресію, я вирішив, що такі жарти не зникнуть. Сьогодні хіба неактуально, але необхідно уважніше розглянути Волинь 1943 року.

Історія Волині 1943 року набагато складніша, ніж можна було б повірити з наведеної вище цитати. Чесно кажучи, це одна з найскладніших подій історії. Її часто повторюють, особливо росіяни, з наміром здійснити стару імперіалістичну мантру «розділяй і володарюй». Короткозорі або шовіністично налаштовані поляки навіть сьогодні намагаються вбити клин між сучасними українцями та поляками. Деякі відносно нормальні польські історики часто посилювалися і далі посилюються на цю подію, підтримуючи аргумент, що українці повинні вибачитися перед поляками. Існують такі поляки, які вимагають, щоб українці не шанували своїх героїв, таких як ОУН, УПА та Степан Бандера. Деякі польські лідери, включаючи нинішнього президента Польщі, який колись очолював Інститут національної пам'яті Польщі, який, очевидно, добре освічений, але є шовіністом. Навіть деякі українські вчені як професор Ярослав Грицак з Українського Католицького Університету приймають польську сторону.

Мабуть ці теми актуальні й сьогодні, тому що ці три назви (Бандера, ОУН, УПА) не лише вважаються майже священними багатьма в Україні, але й дуже часто є мотивацією для захисту українських земель сьогодні. Гімн ОУН є гімном Збройних сил України сьогодні. Напад на ці символи – це напад на сьогоднішні оборонні зусилля України. Чесно кажучи, ці зусилля – це захист усієї Європи. Нещодавні атаки безпілотників у Румунії не є відхиленням від норми, а радше прогноз майбутнього.

Я хотів би повернутися до Сергія Плохія, українського історика, про якого згадувалося вище, який проживає та працює у Сполучених Штатах. Окрім того, що було цитовано, Плохій писав у своїй фундаментальній історії України «Брама Європи»:

«Наплив на Волинь невдовзі після перемоги Радянського Союзу під Сталінградом у лютому 1943 року радянських партизанських загонів під керівництвом Сидіра Ковпака спричинив українсько-польський конфлікт. Вони отримали підтримку від деяких польських поселенців на Волині, які розглядали радян як потенційних союзників проти українців. Українські та польські історики досі сперечаються про те, чи санкціонувало керівництво ОУН українські напади на польські села, і якщо так, то на якому рівні. Однак немає сумнівів, що більшість жертв етнічних чисток були поляками. Оцінки кількості українців, убитих в результаті польських дій у Галичині та Волині, коливаються від 15 000 до 30 000, тоді як оцінки польських жертв становлять від 60 000 до 90 000 – у два-три рази більше. Німці, хоча й не брали активної участі в українсько-польському конфлікті, підбурювали обидві сторони продовжувати це, іноді постачаючи зброю комбатантам. Якщо вони не могли контролювати сільську місцевість, вони могли принаймні тримати своїх ворогів розділеними. Вони також отримували вигоду від операцій УПА проти наступальної Червоної Армії».

Незважаючи на непідтверджені цифри, Плохій вводить принаймні два додаткові елементи до цієї історії, роль нацистів та радянських партизанів. Він міг би згадати додатково роль польської Армії Крайової, польського цивільного населення, яке майже повністю складалося з політичних колонізаторів, які були ворожими до українців та агресивними, наступаючої Червоної Армії та польських комуністичних сил. Таким чином, включаючи Українську Повстанську Армію (УПА), у 1943 році на Волині було щонайменше сім дійових осіб, усі залучені до безлічі конфліктів, жоден з яких, окрім УПА, не приніс користі українській визвольній боротьбі. УПА, яка могла налічувати 100 тисяч осіб на своєму піку та по всій Західній Україні, була змушена відбиватися від шести ворогів. Це особливо актуально щодо подій на Волині та кількості та складу жертв. УПА була у переважаючій меншості.

Неоднозначність, зокрема щодо кількості жертв, розглядається, хоча й опосередковано, істориком Америки Тімоті Снайдером, який зараз проживає і працює в Канаді. Він писав, що багато польських цивільних осіб були завербовані або добровільно приєдналися до нацистів чи радянських партизанів. Тімоті Снайдер підрахував, що до семи тисяч поляків приєдналися до радянських партизанів на Волині в 1943 році. Ще більше приєдналося до них до 1943 року. Снайдер писав:

«Радянські партизани запропонували полякам можливість заспокоїти українські села, які вважалися притулком для націоналістів. Це ускладнило завдання УПА на Волині, але й спростило його: складніше, оскільки УПА забезпечила радянсько-польську співпрацю, якій вона мала намір запобігти; просте, оскільки чистка поляків тепер мала як оперативне, так і пропагандистське значення в важливішій боротьбі УПА з радянською владою».

Останній польський перепис населення, який включав

Волинь, було проведено в 1931 році після більш ніж десятиліття польського правління там та політики умиротворення. Умиротворити українців означало вирвати їхні душі, щоб вони стали слухняними та пасивними. Основою для перепису була мова, якою розмовляли, без урахування змішаних шлюбів. Я уявляю, що переписувач просто запитав, чи розмовляє родина польською та скільки осіб було в родині. Більшість українців у окупованій Польщею Західній Україні повинні були розмовляти польською, щоб навчатися по школах, і вони так і робили. Обоє моїх батьків вільно розмовляли польською в 1931 році, тому я підозрюю, що їх вважали поляками. У моєї матері були обоє батьків, брат і сестра, які також розмовляли польською, тобто п'ятеро осіб можна було зачислити до польського населення. У мого батька були обоє батьків, шість братів і сестер, двоє померли молодими, тому щонайменше шестеро осіб у цій родині могли бути вважані поляками.

Була війна, і кордони змінилися. Наступний перепис відбувся задовго до війни (1946) і не включав Волинь, оскільки Волинь більше не була частиною Польщі. Жодних наукових чи демографічних розрахунків втрат 1943 року на Волині ніколи не проводилося. Хоча багато поляків називають події 1943 року на Волині різаниною, наведені цифри, швидше за все, перебільшені на користь поляків. Волинь 1943 року стала головним предметом суперечок з Україною з боку Польщі. Багато історичних матеріалів про цей період було і є написаними польськими істориками.

Одне зауваження вимагає від читача подумати про те,

що зробив польський електорат на останніх президентських виборах у Польщі. Кароль Навроцький – популярний вибір. Це був абсолютно неправильний вибір для Польщі. З іншого боку, доречно оцінити нинішнього президента України. Він українець єврейського походження, який довго не тримає образи, але служить тому, щоб захистити Україну від московської напасти. Це дві дуже різні люди. Незалежно від Навроцького, українсько-польські відносини є актуальними і навіть вирішальними сьогодні. Для цього є причини.

Тим не менш, історіографія без наукової документації є побічним продуктом діяльності вчених, але упереджених людей, які є дуже недосконалими. У цьому випадку історики спочатку встановлюють свою позицію на основі особистих упереджень, а потім шукають факти, щоб підтвердити цю позицію. Це відомо як телеологічний підхід до історіографії. Це просто неправильно, але дуже часто є нормою в історіографії. Зрештою, історію пишуть переможці, а не переможені.

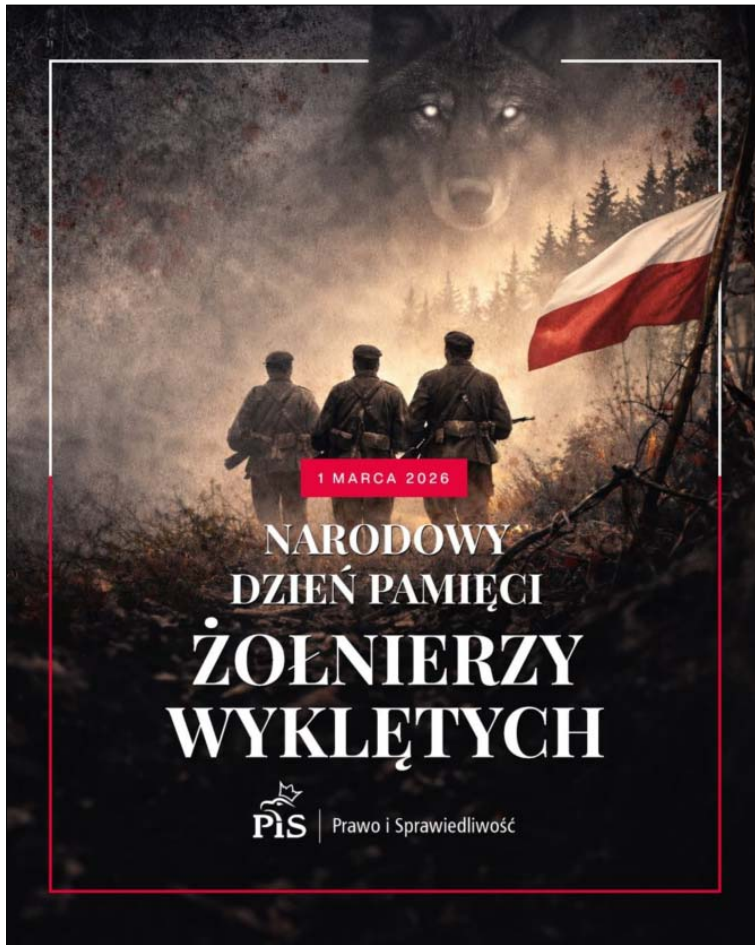
Розглянемо історію польських офіцерів, убитих у Катині. Історія розповідала про масакру як про злочин нацистського режиму, як її представили радянська влада. Лише після розпаду Радянського Союзу (50 років пізніше) правда була розкрита. Польських офіцерів у Катині вбили не нацисти, а радянські воїни. Польський президент згинув, вшановуючи цих жертв в результаті авіакатастрофи. Хоча правда про Катинську масакру 1941 року була розкрита, смерть президента Качинського та багатьох інших залишається загадкою.

Я вважаю, що кількість жителів Волині 1943 року – це гра в здогадки. Я б сказав, що Сергій Плохій, шановний історик, витратив недостатньо часу на незалежні дослідження в архівах, які б дозволили провести незалежні розрахунки. Я ніколи не бачив жодних першоджерел. Він просто припустив точність розрахунків, зроблених польськими істориками, такими як Гжегож Мотика, який навів цифру 60-90 тисяч поляків. Чесно кажучи, я ніколи не бачив первинного обґрунтування цієї цифри ні від Плохія, ні від Мотики, хоча я читав обох. Я слухав Мотику на спільній українсько-польській конференції в Перемишлі у 2007 році. Його висновки були недостатньо обґрунтовані.

Польський історик Владислав Філар запропонував меншу цифру – 60-70 тисяч поляків. З іншого боку, український історик Володимир Сергійчук запропонував 20 тисяч поляків і вдвічі більше українців (40 тисяч). От розбіжність. Сергійчук наводив контекст:

«Одразу ж по приході німців на українські землі завязалась жорстока боротьба між українським народом, який не давав себе поневолити, і німецьким загарбником, що поневолював. Поляки, замість того, щоб стати спільним фронтом проти спільного ворога, пішли за антиукраїнськими кличами, що вкинула їх шовіністична і безвідповідальна верхівка, запрягши до цього польські шовінізовані маси, які мешкали на українських землях. Посипались масові доноси і провокації на українців, за тим пішли побої, грабїж, розстріли, палення сіл, кидання в огонь жінок і дітей та інші дикі оргії, що їх виправляли по українських селах на спілку з озвірілим гестапом вславлені польські кріпо, зондердинсти, баншущи, фольксдойчі та інші польські агенти на німецькій службі. До складу цих гітлерівських душоубів і висулжників входили також члени польського підпілля».

Інший український історик Микола Посівнич пише: «1. польські дослідження Владислава та Еви Семаш-

ко поіменно або через свідчення очевидців зафіксували смерть близько 19 000 осіб і встановлено за прізвищами. Ева Семашко з урахуванням ймовірних невідомих жертв висуває гіпотетичну цифру до 60 000 загиблих поляків на Волині.

2. Інститут національної пам'яті Польщі – IPN: Польська держава зазначає цифру у близько 100 000 загиблих поляків. Проте ця цифра охоплює ширший часовий проміжок (1943–1945 рр.) та значно більшу територію, включно зі Східною Галичиною, Холмщиною та Підляшшям.

3. Радянські звіти періоду війни оцінювали польські втрати на Волині приблизно у 20 000 осіб, а звіти польського підпілля АК тих років (1944 р.) давали первинну оцінку в 15 000 вбитих.

4. Акціями відплати польської Армії Крайової (АК) та самооборони, польської поліції на німецькій службі та в числі радянських партизанських загонах втрати українського мирного населення на Волині оцінюють у межах від 10 тис. до 18 тис. осіб.

5. Дослідницький проект Українського католицького університету (УКУ) «Жертви українсько-польського протистояння у 1939–1947 роках», яким керує професор Іданського університету Ігор Галагід, встановив, що загалом під час протистояння 1939–1947 років (включно з Волинню, Галичиною, Холмщиною, Лемківщиною та Надсянням) загинуло близько 30 000 українців.

На основі свідчень, документів та церковних метрик дослідники УКУ оцінюють кількість загиблих українців на Волині у межах 9 000 – 10 000 осіб.

Тож що робити далі? Цифри настільки різняться, а докази настільки ненадійні, що серйозні дослідження тут фактично відсутні. Безсумнівно, Волинь у 1943 році була трагічною. Її населяли понад 90% українців (навіть польські вчені визнають, що населення Волині в 1943 році становило лише 8% поляків) і згадано, що існувало щонайменше шість ворожих сил які мали намір вбивати українців. Тому цифри професора Володимира Сергійчука слід надати значну достовірність. Його джерелами є українські етнографи, які збирають цифри з різних сіл. Це не перепис але бодай первинне джерело.

Є ще один дуже важливий фактор. Волинь була і є історично українською землею. Українсько-польська історія триває три чверті тисячоліття і є досить складною, принаймні з точки зору української сторони. Поляки вторгалися в Україну щонайменше тричі. Українці ніколи не вторгалися в Польщу. Навіть сьогодні існує ворожнеча, яку не пом'якшує політична доцільність.

Моя власна мати, яка жила в Західній Україні, була на половину полькою. Проте вона так зневажливо ставилася до польських загарбників, що порівнювала їх як з нацистами, так і з радянською владою. Вона також була католичкою, як і Папа Римський, але звинувачувала польських католицьких священників у багатьох злочинах і, зокрема, у жорстокості. Вона недвозначно сказала, що ніколи не зустрічала нікого більш антиукраїнського, ніж польські ксьондзи, які були катами польського «умиротворення».

Моя власна позиція – це позиція як адвоката, так і давнього дослідника історії. Я оцінюю історичні знахідки за допомогою власного підходу до дослідження, який спирається на переконання, що всі історики упереджені та заслуговують на довіру лише настільки, наскільки заслуговують на довіру їхні джерела. Чесно кажучи, у випадку Волині 1943 року джерела сумнівні або їх бракує. Зви-

чайно, у мене є власні упередження щодо палких та націоналістичних поляків. Існує рішення цієї дихотомії. Розгляньте факти. Вони точно не на боці істориків, які просто здогадуються. Має бути альтернатива, коли історіографія не дає відповіді. Але її немає.

Наразі українсько-польські відносини сьогодні кращі, ймовірно, тому, що обидві сторони потребують одна одної. Триває війна, найбільша в Європі з часів Другої світової війни. Багато українських мігрантів знайшли притулок і роботу в Польщі, що добре для них. Водночас вони зміцнили польську економіку, оскільки вони влаштувалися на роботу, від якої більшість поляків відмовляється, і сплачують податки. Я бачив це під час своїх подорожей до України через Варшаву, Краків, Жежув та Перемишль. Є українські ресторани, які подають українську їжу. Не дивно, що Перемишль має міцну українську громаду. Поляки там іноді підтримують, але часто вороже налаштовані, особливо кармеліти, які представляють Польську католицьку церкву.

Чесно кажучи, українці, захищаючи свою землю, захищають Польщу від москалів. Москва є головним ворогом обох країн, а також держав Балтії, колишніх сателітів і, можливо, навіть більше, оскільки російський апетит історично не має меж. Прем'єр-міністр Дональд Туск та міністр закордонних справ Радослав Сікорський виявилися цінні союзники. З іншого боку, президент Польщі Кароль Навроцький залишається войовничим польським шовіністом. Ось чому він добре ладнає з президентом Дональдом Трампом.

На жаль, зовсім недавно Сікорський змінив курс, виходячи з того, що Україна назвала один зі своїх полків на честь УПА. Ця сліпа ворожнеча є помилковою і може бути дуже небезпечною. Українська влада не висловоє таких застережень щодо польських АК, а роль обох дуже подібні.

Я пам'ятаю зустріч у 1997 році з президентом Польщі Александром Квасневським. Ми розмовляли більше години. Він розмовляв польською, а я – українською. Розговорі мови подібні. Був перекладач, але ми вирішили говорити безпосередньо. Ми мали однакові погляди щодо українсько-польських відносин. Ми визнавали, що історія була складною, але обов'язок двоох сторін – примиритися заради майбутнього, не прощаючи та не забуваючи.

Поляки знають, що окрім трьох вторгнень, польське правління на українській території, включаючи правління Польської католицької церкви, було жорстоким. Поляки також несли відповідальність за спробу геноциду українців, які жили на українській території, що була передана Польщі після Другої світової війни. Кількість жертв, які були вбиті або насильно переселені «для вирішення української проблеми» Акція «Вісла» в Польщі, налічувала сто п'ятдесят тисяч.

Події на Волині 1943 року слід розглядати в цьому контексті. Усі учасники були відповідальні за вбивства. Чи була жорстокість? Так, з усіх боків! Польські цивільні колонізатори брали активну участь у жорстокості, допомагаючи АК, а потім, як зазначали Тімоті Снайдер та Володимир Сергійчук, багато хто приєднався до радянських партизанів та нацистів. Багатьох убили радянські партизани, нацисти та УПА, а також наступаюча Червона Армія. Українців убивали радянські війська, нацисти, Польська АК, польські цивільні колонізатори, Червона Армія та польські комуністичні сили. Можливо, більше поляків загинуло, бо вони були не невинними перехожими, а активними учасниками. З іншого боку, можливо, більше українців загинуло, бо їх було більше і вони мали більше ворогів.

Фраза «етнічні чистки» недоречна за цих обставин. У випадку УПА їхньою місією було позбавити українську територію від загарбників. Нацисти, радянські війська і партизани та поляки були загарбниками. Етнічні чистки за сучасних обставин слід застосовувати до того, що москалі роблять на окупованих українських територіях, Криму, Донбасі, Херсоні, Запоріжжі. Етнічні чистки також були парадигмою і фактично конкретною інструкцією, яка з'являється у формі документів під час убивств та переміщення українців на їхній власній землі, яка стала частиною польської території в 1947 році, відомою як «Акція Вісла».

Я їжджу до України тричі на рік. Через війну я лечу до Польщі, а потім прямую до України. Незмінно я їжджу до Перемишля, де є пішохідний перехід. Це найшвидший перехід. У глибині душі я усвідомлюю, що Перемишль був українською землею, але я погоджуюся з сьогодишньою реальністю та заради українсько-польських добросусідських відносин.

Незважаючи на обурення, висловлене моєю матір'ю щодо польської жорстокості, і навіть мій власний досвід на польському кордоні з боку примітивних польських прикордонників, я розумію, що є важливіша мета. Я не обов'язково мовчу, але я зберігаю елемент пристойності.

Події Волині 1943 року важливі сьогодні лише з однієї причини: щоб зрозуміти, як Москва сьогодні продовжує дотримуватися парадигми «розділяй і владнай» для задоволення власних імперіалістичних цілей. Для Москви

Україна та Польща є ворогами, і немає нічого легшого для використання, ніж старі рани та ворожнеча. Очевидно, що в обох таборах є охочі обдурені. Я відмовляюся бути одним із них.

Одна остання думка. У сучасній Польщі є село, яке колись було українською (лемківською) землею. Його назва – Павлокома. Це особливо цікаве місце, тому що у березні 1945 року там відбулася трагедія. Українці казали, що польська Армія Крайова вбила 459 українських цивільних жителів. Польща не заперечувала цей випадок, але спростувала звинувачення, наполягаючи на тому, що це були загиблі солдати УПА, які воювали з польським військом. Я відвідав місце поховання жертв. Як не дивно, для прозорості, але, чесно кажучи, що компрометувало поляків, там був пам'ятник з написами, що включали імена, дати народження та смерті похованих. Переважна кількість мала жіночі імена, і для багатьох було вказано, що прожив менше восьми років. Я подумав як поляки сміють говорити, що це не вбивали жінок і дітей. Інша реакція була такою: як це не приховували, як цьому пам'ятнику дозволили стояти? Але цього не сталося. Пам'ятник стоїть. Тобто скрізь є добрі люди.

Згадайте Волинь та інші місця, такі як Павлокома. Ми не можемо ні пробачити, ні забути. Але нам потрібно працювати. Є більше зло, яке загрожує обома народам сьогодні і не тільки сьогодні – Москва!

Аскольд ЛОЗИНСЬКИЙ (США)

Вбивство на вулиці Расін

26 травня у львівському Фотомузеї відбулася громадська дискусія «Вбивство на вулиці Расін», приурочена до сторіччя з дня вбивства Головного Отамана УНР Симона Петлюри. Подія організована під патронатом Українського Інституту Національної Пам'яті, Львівської обласної ради та Департаменту з питань культури, національностей та релігій Львівської ОДА і у співпраці з Українським Фотографічним Товариством (УФОТО), Львівським Фотомузеєм та Львівським палацом Мистецтв.

Перед дискусією учасники мали змогу переглянути документальний фільм «Важке братерство», показ якого забезпечили Fundacja Kościuszkowska (Нью-Йорк), Fundacja Humanitarna Folkowisko (Горазець, РП) та Centrum Integracji dla Polaków w Ukrainie (Нагачів)..

У дискусії науковців взяли участь професори Богдан Гудь, Віктор Голубко та Андрій Козицький – усі з ЛНУ ім. І. Франка, а також директор Інституту історії Ряшівського університету (РП) професор Ян Пісулінський.

Учасники дискусії підкреслили непересічну роль Симона Петлюри в боротьбі за незалежну Українську державу в 1917–21 рр., його вклад у закладення основ співпраці між Україною й Польщею в ХХ ст., навели численні докази того, що замах на вулиці Расін у Парижі був організований тодішніми радянськими спецслужбами, щоб не допустити відновлення українсько-польської військово-політичної співпраці після повернення до влади в Польщі Юзефа Пілсудського.

Цей захід відбувся в межах загальноукраїнських заходів щодо вшанування пам'яті Головного Отамана й Голови Директорії УНР.

Олег К. Романчук

